

Samen dienstbaar voor leraar en leerling

Samenwerking godsdienstige opvoeding

tussen school en ouders

Jan Noteboom, Albert de Vries en Fianne de With

Inleiding

Godsdienstige opvoeding van kinderen is op scholen voor reformatorisch en protestants-christelijk onderwijs een belangrijk thema. Deze scholen onderscheiden zich van anderen juist door de manier waarop zij hieraan aandacht geven. De religieuze identiteit van de scholen is vaak de reden dat ouders voor deze scholen kiezen (Ter Avest, Kom, De Wolff, Bertram-Troost & Miedema, 2013). Daarmee wordt de godsdienstige opvoeding van het kind tot een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van ouders en school. Gemeenschappelijke godsdienstige opvoeding van de kinderen binnen de gemeenschap van gezin, school en kerk is ook een oud ideaal (Noteboom & De Vries, 2017). Er zijn echter weinig gegevens over de samenwerking in de godsdienstige opvoeding. Het onderzoek beoogt in deze kennislacune te voorzien.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt: *Welke praktijken van samenwerking tussen leraren en ouders worden door beiden als steunend ervaren voor de godsdienstige opvoeding van kinderen?*

Drie deelvragen waren leidend in het onderzoek:

1. Wat zijn de opvattingen van ouders en leraren over samenwerking in de godsdienstige opvoeding?
2. Wat zijn de praktijken in de samenwerking?
3. In hoeverre worden deze praktijken in de samenwerking door beiden als steunend ervaren?

Begrippen als godsdienstige opvoeding, geloofsopvoeding, gelovige opvoeding en religieuze socialisatie worden vaak als synoniemen gebruikt. In dit onderzoek kiezen we voor de term 'godsdienstige opvoeding', omdat deze het beste aansluit bij het taalgebruik dat in de onderzoeksgroep gangbaar is. We doelen daarmee op 'de opvoeding van kinderen door christelijke opvoeders die de intentie hebben deze/dit kind(eren) in aanraking te brengen met het christelijk geloof' (licht gewijzigde versie van de definitie van Van de Koot, 2013).

Omdat er weinig bekend is over de opvattingen met betrekking tot samenwerking, kijken we hier eerst naar. Samenwerking heeft tot doel elkaar te steunen ten behoeve van de ontwikkeling van kinderen (Oostdam & De Vries, 2014, geciteerd in Noteboom & De Vries, 2017). In dit onderzoek

wordt daarom gekeken welke praktijken van samenwerking steunend zijn voor ouders en leerkrachten en op welke manier. Uit onderzoek blijkt dat ouders behoefte hebben aan verschillende typen ondersteuning. Wanneer zij een concrete vraag hebben, is er behoefte aan expliciete ondersteuning (bijvoorbeeld voorlichting). Veel vaker hebben ouders echter behoefte aan impliciete of emotionele ondersteuning, namelijk behoefte aan erkenning. In ons onderzoek zal duidelijk moeten worden hoe steun 'werkt' (Colpin & Vandemeulebroecke, 2002).

Het onderzoek

Om de vraagstelling te beantwoorden is kwalitatief onderzoek gedaan onder ouders, leraren en leidinggevenden in het protestant-christelijk en reformatorisch basisonderwijs.

Hiertoe zijn mondelinge, half-gestructureerde interviews gehouden op 3 basisscholen in Midden- en West Nederland uit de achterban van Driestar educatief. Eén basisschool is te typeren als een protestant-christelijke school en de beide andere scholen als reformatorisch. De schoolgrootte lag tussen de 300 en 500 leerlingen. Het totaal aantal respondenten bedroeg 20. Naast 3 directieleden deden 8 leerkrachten en 9 ouders mee aan het onderzoek. De respondenten zijn op basis van beschikbaarheid en bereidheid tot deelname door de directies van de scholen geselecteerd.

Alle interviews zijn opgenomen en getranscribeerd. Hierbij zijn de gegevens geanonimiseerd. Bij de analyse van de interviews aan de hand van de toegekende codes is gebruik gemaakt van het programma ATLAS-TI. Op deze manier konden overzichten worden gegenereerd waaruit duidelijk werd welke codes veel of minder vaak voorkwamen. Bij de beschrijving is van deze informatie gebruik van gemaakt.

Conclusie

Opvattingen | De godsdienstige opvoeding wordt door de scholen en ouders uit het onderzoek als heel belangrijk in het leven en de opvoeding gezien. Daar is geen verschil van mening over. In het onderzoek is vervolgens gekeken naar opvattingen met betrekking tot de samenwerking en welke idealen daaruit naar voren komen. Ten aanzien van de samenwerking tussen school en ouders blijken er drie clusters van idealen te zijn. Deze idealen betreffen de eenheid tussen school en gezin, de school als verlengstuk van de opvoeding in het gezin en de wederzijdse versterking van ouders en leerkrachten.

Er ligt op de twee reformatorische scholen een grote nadruk op het ideaal van eenheid tussen gezin en school (vgl. Markus, die cohesie als belangrijk thema noemt, 2018). Er wordt vooral gedacht aan dingen als op één lijn te zitten. Hoewel eenheid het ideaal is, blijkt de realiteit er één van diversiteit te zijn. Die diversiteit kan als belemmerend voor samenwerking ervaren worden. Het ideaal van eenheid komt op de protestants-christelijke school nauwelijks terug. De leerkrachten zijn juist gericht op persoonlijk contact met ouders en zien dat als kans om het Evangelie ter sprake te brengen.

Het tweede ideaal is de school als verlengstuk van thuis, een ideaal dat vooral door ouders wordt genoemd. Hierbij ligt er de nadruk op dat de ouders eerst- of hoofdverantwoordelijk zijn en dat de school aanvult met de eigen mogelijkheden die het heeft.

Het derde cluster opvattingen betreft het elkaar versterken, wat vooral leerkrachten noemen. Het gaat er daarbij om dat op school en thuis de kinderen hetzelfde meekrijgen en dat ouders en school achter elkaar staan. Een apart onderdeel betreft het thuis aansluiten door ouders bij wat op school behandeld is. De school verwacht dit van ouders en ouders vinden dit veelal vanzelfsprekend.

Ouders en leerkrachten blijken vanuit hun rol verschillende opvattingen te hebben.

Leerkrachten zijn vooral gericht op het geven van christelijk onderwijs aan de kinderen (vgl. Markus et al., 2019). Leerkrachten zijn in het algemeen niet gericht op het daadwerkelijk samenwerken of het expliciet steunen van ouders in de godsdienstige opvoeding. Leerkrachten verwachten dat ouders hen ruimte en vertrouwen geven om naar eer en geweten hun werk te doen. Leerkrachten vinden dat ouders thuis de vrijheid hebben in het vormgeven van de godsdienstige opvoeding. Soms betekent dit dat ze er maar niet over in gesprek gaan. Leerkrachten blijken verschillende opvattingen te hebben over het belang van persoonlijk contact met ouders over de godsdienstige opvoeding. Dat bepaalt of ze zelf initiatief nemen voor persoonlijke contacten met ouders. Leerkrachten die hier wél heel bewust over in gesprek willen gaan, vormen een uitzondering.

Ouders beschouwen zichzelf in het algemeen als eerstverantwoordelijke voor de godsdienstige opvoeding en zien de school als een verlengstuk van hun opvoeding thuis. Zij vinden het vanzelfsprekend dat ze thuis aansluiten bij wat er op school is besproken. Volgens hen ligt de meerwaarde van school vooral in het feit dat hun kind op verschillende plekken hetzelfde meekrijgt én dat een leerkracht andere mogelijkheden heeft in de godsdienstige opvoeding. Ouders denken verschillend over (intensiever) samenwerken met de school. In het algemeen hebben ouders hier geen beeld bij, hoewel sommige ouders wel open staan voor intensiever samenwerken. Als het gaat om contact met de leerkracht over bijvoorbeeld de godsdienstige ontwikkeling van hun kind, verwachten zij dat de school initiatief neemt. De rol opvatting van ouders lijkt dus op die van confessionele ouders in het onderzoek van Vogels (2002) die getypeerd worden als 'overdragende ouders'. Zij laten het godsdienstonderwijs over aan de leerkracht. Er wordt bijvoorbeeld veel gesproken over vertrouwen geven. Anderzijds benoemen ouders zelf expliciet dat zij de leerkracht niet zien als een deskundige op het gebied van godsdienstige opvoeding (waar dat wellicht voor andere onderwerpen/gebieden wel zou gelden). De leerkracht is iemand die 'gewoon zijn plicht doet' en ouders benadrukken hun eigen eindverantwoordelijkheid.

Praktijken | Vanuit het onderzoek komt een aantal soorten praktijken naar voren. Een veel voorkomende praktijk is de informatieverstrekking door de school. Het belangrijkste doel lijkt hier te zijn dat ouders op de hoogte zijn en daarin thuis hun bijdrage kunnen leveren. Voor ouders blijkt niet altijd duidelijk wát er nu precies van hen thuis verwacht wordt en de verkregen informatie wordt dan ook soms als te vrijblijvend ervaren. Opvallend is dat leerkrachten het verstrekken van informatie niet expliciet noemen als een vorm van samenwerken.

Een andere veel voorkomende praktijk op de drie scholen betreft bijeenkomsten met ouders (en kinderen). Hier gaat het om kennismaking met nieuwe ouders, start- of informatiebijeenkomsten, vieringen waar ouders bij zijn en bezoeken van ouders aan de klas. Ook worden opvoedbijeenkomsten georganiseerd voor ouders, waarbij de school faciliteert maar waarbij leraren zelf niet of minder aanwezig zijn.

Als het gaat om vormen van ouderparticipatie, lijkt godsdienstige opvoeding een thema te zijn dat slechts zelden aan de orde komt. Persoonlijk contact over godsdienstige opvoeding en de samenwerking daarbij heeft geen structurele plaats in de scholen. Bijzondere (en ingrijpende) situaties blijken wel uit te nodigen tot het zoeken van persoonlijk contact.

Tenslotte is er een aantal praktijken dat te maken heeft met aandacht voor en betrokkenheid op elkaar (wederzijdse betrokkenheid). Daarvan is in de eerste plaats sprake in de vorm van gebed voor elkaar. Op alle drie de scholen zijn er mooie voorbeelden waarbij het gebed een duidelijke inbedding krijgt in de schoolpraktijk én in het contact met ouders. In de tweede plaats gaat het bij wederzijdse betrokkenheid om de thuisbetrokkenheid die er van ouders in de thuissituatie verwacht wordt op het godsdienstonderwijs van de kinderen. De algemene en vrijblijvende manier waarop de school informatie geeft aan ouders, nodigt niet uit tot een daadwerkelijke betrokkenheid thuis. Tenslotte is er sprake van het uitspreken van verwachtingen en het geven van feedback aan elkaar. Als er al verwachtingen worden uitgesproken, is de indruk dat dit éénrichtingsverkeer is. Ouders vinden het belangrijk om positieve feedback te geven. Leerkrachten geven ook aan dat dit soms gebeurt. Beide groepen vinden dat dit meer mag gebeuren. Het is de vraag of leerkrachten ook complimenten aan ouders geven en of er wederzijds ook kritiek wordt gegeven.

Ervaren steun | Als het gaat om de vraag welke van de genoemde praktijken van samenwerking als steunend ervaren worden, blijkt dat het christelijk karakter van de school op zich ouders vertrouwen geeft. Het feit dat op school de godsdienstige opvoeding die zij zelf thuis geven doorgaat, is voor hen steunend. Daar waar ouders hun beperktheid ervaren, is het bemoedigend om te weten dat op school de godsdienstige opvoeding van hun kinderen voortgezet wordt. Ouders ervaren daarin iets van een opvoedingsgemeenschap. Zij staan er niet allen voor.

Informatieverstrekking wordt door de ouders gewaardeerd. Het geeft hen de gelegenheid om thuis aan te sluiten bij wat er op school gedaan wordt. De waardering van de kant van de leerkrachten is niet duidelijk, wellicht doordat de informatiestroom éénzijdig is. De vraag is of leraren zich realiseren hoe steunend informatieverstrekking voor ouders is. Omdat niet altijd duidelijk is wát er nu precies verwacht wordt van ouders, is het van belang om te onderkennen dat ouders concretere handvatten nodig kunnen hebben om thuis aan te kunnen sluiten bij school. Dit is in lijn met eerdere bevindingen op reformatorische scholen vanuit een eerder uitgevoerde pilot (Karels en de Vries, z.j.).

Ten aanzien van de verschillende soorten bijeenkomsten met ouders (en kinderen) is de ervaren steun wisselend. De opvoedbijeenkomsten van ouders met andere ouders worden als steunend ervaren door ouders. Het is echter de vraag in hoeverre deze bijeenkomsten de samenwerking tussen school en thuis versterken, omdat de school hierbij in de regel niet aanwezig is. Ten aanzien van de kennismakingsbijeenkomsten met nieuwe ouders blijkt dat ouders die geen persoonlijk gesprek hebben gehad, dit hebben gemist als een kans om openheid te krijgen en af te stemmen. De informatie die op informatieavonden aan het begin van het schooljaar gegeven wordt, wordt door ouders als steunend ervaren, evenals het contact met andere ouders op deze avonden. Bij de vieringen van de school ervaren ouders de aansluiting met de opvoeding thuis als steunend. Vanuit de scholen noemt slechts één leidinggevende deze gezamenlijke vieringen als meerwaarde. Het meemaken van een schoolpraktijk, zoals door een bezoek in de klas, kan voor ouders steunend zijn in de godsdienstige opvoeding. Ook hierbij wordt weer de ervaring van aansluiting op thuis genoemd of het opscherpende karakter. Van de scholen zijn er echter geen steunuitspraken bekend.

De enkele keer dat in het kader van Ouderparticipatie de samenwerking rond de godsdienstige opvoeding in een MR of panel aan de orde komt, blijken zowel de leerkracht als de ouders dit fijn en steunend te vinden. Ten aanzien van de informele ouderparticipatie (vrijwilligerswerk) worden er geen praktijken op de scholen genoemd en ook geen steunuitspraken.

Persoonlijk contact wordt zowel door ouders als leerkrachten als steunend ervaren. Hoewel persoonlijk contact over godsdienstige opvoeding en de samenwerking via dat persoonlijk contact geen structurele plaats in de scholen heeft, blijken de ervaringen wel positief te zijn.

Wederzijdse betrokkenheid in de vorm van gebed geeft steun, vooral wanneer ouders en leerkrachten het van elkaar weten en er gezamenlijke momenten zijn waarin het gebed een plek heeft. Als het gaat om de thuisbetrokkenheid van ouders is opvallend dat, hoewel verwacht mag worden dat dit door leerkrachten als steunend wordt ervaren, hier door maar één leerkracht melding van wordt gemaakt. Dit komt waarschijnlijk doordat er sprake is van onpersoonlijk éénrichtingsverkeer. Het uitspreken van verwachtingen wordt niet als steunend ervaren. Het komt echter weinig voor als praktijk en zonder interactie. Ouders vinden het belangrijk om positieve feedback te geven en dit wordt als steunend ervaren door leerkrachten. Het is niet duidelijk of leerkrachten ook complimenten aan ouders geven en of ouders het ook belangrijk vinden om die te krijgen en het dan als steunend ervaren.

Het geheel van de praktijken en de ervaren steun overziend, kan gezegd worden dat er vooral door ouders veel steun wordt ervaren in een bepaalde samenwerking met school. Het gaat hierbij vooral om impliciete steun. Het is de vraag of leraren de waarde inzien die de gezamenlijke praktijken voor ouders hebben als het gaat om de steun die ouders ervaren. De scholen zelf geven duidelijk minder dan ouders steunervaringen aan. Als leerkrachten steun ervaren, is dit vooral in persoonlijk contact, door gebed en door positieve feedback. Elkaar versterken en steunen wordt wel genoemd als ideaal, maar dit wordt maar tot op beperkte hoogte expliciet gemaakt. Dit lijkt verband te houden met het feit dat samenwerking op het gebied van godsdienstige opvoeding geen structurele plek heeft en er weinig sprake is van persoonlijke contact in deze samenwerking. Het beeld van een (beperkte) samenwerking op het gebied van godsdienstige opvoeding is begrijpelijk vanuit de opvattingen of idealen. Leerkrachten zijn in het algemeen niet gericht op het daadwerkelijk samenwerken of het expliciet steunen van ouders in de godsdienstige opvoeding. Hun focus ligt vooral op het geven van onderwijs. Ouders zelf hebben geen duidelijk beeld van de inhoud en mogelijkheden van (intensievere) samenwerking op dit gebied. Ze vertrouwen erop dat de school zijn best doet en laten het initiatief aan de school over. Daarnaast zijn er belemmerende factoren zoals het druk zijn met eigen dingen thuis of op school, de gevoeligheid van het onderwerp en de verschillen in kerkelijke ligging of godsdienstige opvattingen.

Aanbevelingen

Vanuit het ideaal dat godsdienstige opvoeding een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid is van ouders, kerk en school, is samenwerking tussen school en ouders op dit gebied belangrijk. Vanuit de nadruk die er vanuit ouders en school ligt op eenheid, zou men meer samenwerking verwachten dan er nu te zien is vanuit het onderzoek. Scholen en ouders doen er goed aan om vanuit het ideaal van de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de godsdienstige opvoeding na te denken over de

wenselijkheid en mogelijkheid van (intensievere) samenwerking rond godsdienstige opvoeding. Het hebben van en werken vanuit een heldere visie op deze samenwerking vanuit een gedeeld ideaal maakt leraren en ouders duidelijk waar zij voor staan en gaan en maakt zichtbaar wat men van elkaar mag verwachten. Hierbij is het belangrijk om te kijken naar de eigen verantwoordelijkheid en taakopvatting en wat dat concreet voor de samenwerking betekent. Daarbij is het eveneens van belang dat de opvattingen met betrekking tot eenheid aan de orde komen en hoe er omgegaan wordt met verschillen.

Daarbij moet het duidelijk zijn wat er onder samenwerken verstaan wordt en op welke manier men wil samenwerken, waarbij begrippen als informeren, aansluiten, elkaar versterken en meedenken met elkaar belangrijke begrippen zijn. Van daaruit kan gekeken worden naar de huidige praktijken en hoe deze zo vorm gegeven kunnen worden dat dit kan leiden tot een betere samenwerking. Op deze manier kunnen school en ouders elkaar (meer) tot steun zijn en kan dit meehelpen om de godsdienstige opvoeding van de kinderen te versterken.

Gespreksvragen

- Wat vindt u van de stelling dat een meer structurele samenwerking tussen ouders en school vanuit het ideaal van de gemeenschap van ouders, kerk en school meer aandacht verdient?
- Hoe zorgen we dat verschillen in godsdienstige opvattingen of ligging binnen met name reformatorische scholen geen belemmering vormen om eenheid gestalte te geven?
- Hoe moeten we omgaan met het gegeven dat leerkrachten minder dan ouders steun ervaren in de samenwerking?

Literatuur

Colpin, H. & Vandermeulebroecke, L. (2002). Legitimering van opvoedingsondersteuning. In L. Vandermeulebroecke, H. Van Crombrugge, J. Janssens & H. Colpin (eds.). *Gezinspedagogiek. Deel II: Opvoedingsondersteuning*. Leuven/Apeldoorn: Garant (pp.31-52).

Karels, K. & Vries, A. de (z.j.). Rapportage stimuleringsproject ouderbetrokkenheid. Ds. G.H. Kerstencentrum en Driestar onderwijsadvies.

Koot-Dees, D. van de (2013). *Prille geloofsopvoeding. Een kwalitatief onderzoek naar de rol van geloven in jonge protestants-christelijke gezinnen in Amsterdam*. Zoetermeer: Boekencentrum Academic.

Markus, J.J., Bertram-Troost, G.D., Kock, A. de, Muynck, A. de & Barnard, M. (2018). How cohesion matters: Teachers and their choice to work at an orthodox Protestant school. *Journal of School Choice*, DOI: 10.1080/15582159.2018.1437313

Markus, J.J., Bertram-Troost, G.D., Kock, A. de, Muynck, A. de & Barnard, M. (2019). Stimulating Inquisitiveness: Teachers at Orthodox Protestant Schools about their Roles in Religious Socialization. *Religious Education*, DOI:10.1080/00344087.2019.1581874.

- Noteboom, J. & Vries, A. de (2017). De handen ineen. Visie op ouderbetrokkenheid in het protestants-christelijk en reformatorisch onderwijs. Gouda: Samen in ontwikkeling.
- Ter Avest, I., Kom, C., De Wolff, A., Bertram-Troost, G., & Miedema, S. (2013). 'Als het goed voelt...'
Onderzoek naar schoolkeuzemotieven van ouders van jonge kinderen. Woerden: Besturenraad.
- Vogels, R. (2002). Ouders bij de les; Betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.